

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. ІВАНА ФРАНКА

На правах рукопису

ГЕНТОШ
Ліліана

АПОСТОЛЬСЬКА СТОЛИЦЯ І ПИТАННЯ
ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ
СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ В 1918—1923 рр.

Спеціальність 07.00.02 — всесвітня історія

А в т о р е ф е р а т

дисертації, поданої на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Львів — 1997

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Інституті історичних досліджень Львівського державного університету ім. Івана Франка.

Науковий керівник — доктор історичних наук Я. Грицак

Офіційні опоненти — доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри нової і новітньої історії Львівського держуніверситету ім. І. Франка М. Швагуляк
кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України І. Соляр

Провідна організація — Інститут гуманітарної освіти Львівського державного університету „Львівська політехніка“.

Захист відбудеться 24 червня 1997 р. о 15 год. 30 хв. на засіданні Спеціалізованої вченої ради К.04.04.11 у Львівському державному університеті ім. Івана Франка (290602, м. Львів, вул. Університетська, 1).

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Львівського державного університету ім. І. Франка (вул. Драгоманова, 5).

Автореферат розіслано ___ травня 1997 р.

Вчений секретар
Спеціалізованої вченої ради
кандидат історичних наук

О. Сухий

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАЦІ

Сучасні дослідження політичних змін у Центральній та Східній Європі в 1917 - 1922 та 1989 - 1991 рр., що привели до падіння багатонаціональних імперій та виникнення на карті світу нових національних держав, значну увагу приділяють аналізу зовнішньополітичних умов. Міжнародне визнання та підтримка національних і державотворчих змагань у східноєвропейському регіоні відігравали значну, а деколи і визначальну роль для їх перемоги.

Актуальність дослідження полягає у необхідності вивчення міжнародного аспекту проголошення Західно-Української Народної Республіки як українського державного утворення в Східній Галичині. Сьогодні, коли молода Українська держава, переживаючи процес становлення, зміцнює свої позиції на міжнародній арені, зростає інтерес до державотворчих процесів початку століття та їх місця в міжнародних відносинах того часу. Висвітлення місця східногалицького питання у зовнішньополітичній діяльності Апостольської столиці після Першої світової війни, вивчення ставлення Римського престолу до ситуації в Східній Галичині та його позиції щодо вирішення державно-правового статусу західноукраїнських земель є важливим і корисним на теперішній момент, коли Ватикан встановив дипломатичні стосунки з незалежною Українською державою, відкривши нунціатуру в Києві у 1992 р.

Об'єктом дослідження є ставлення Апостольської столиці до ситуації в Східній Галичині та її позиція щодо вирішення питання державно-правового статусу Східної Галичини. **Предметом** — питання державно-правового статусу Східної Галичини в зовнішньополітичній діяльності Апостольської столиці.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють час від виникнення польсько-українського збройного конфлікту в Східній Галичині у листопаді 1918 р. до моменту визначення державно-правового статусу Східної Галичини Радою послів у березні 1923 р., тобто від часу постановлення питання Східної Галичини в його міжнародно-правовому аспекті до моменту його вирішення.

Історіографія проблеми, ступінь її розробки. Ні в українській, ні в закордонній історіографії немає спеціальних праць, які б конкретно

¹ Eley G. Remapping the Nation: War, Revolutionary Upheaval and State Formation in the Eastern Europe, 1914 - 1923 // Ukrainian-Jewish Relations in Historical Perspective. — Edmonton, 1990. — P. 205-247; Hagen M. The Dilemmas of Ukrainian Independence and Statehood, 1917 - 1921 // The Harriman Institute Forum. 1994. — Vol.7. — №5.

етосувались теми даної дисертації. Існує ряд праць, присвячених зовнішньополітичній діяльності Апостольського престолу під час та після Першої світової війни, але жодна з них не розглядає безпосередньо позиції Римської столиці щодо питання Східної Галичини.

У міжвоєнний період, коли події, що стосуються теми даної праці, ще були фактами недалекого минулого, не було опубліковано наукових праць щодо згаданого вище питання. В цей час з'явилася низка цікавих спогадів.

Українські історики в еміграції та закордонні вчені не могли здійснювати дослідження цієї проблеми з огляду на недоступність ще донедавна основної джерельної бази — ватиканських архівів.

Подібна ситуація в українській історичній науці пояснюється неможливістю ще до недавнього часу займатися дослідженням історії Католицької Церкви, яка висвітлювалася тільки через призму ідеологічних постулатів в умовах засиддя атеїстичного вчення.

У радянський період проблематика, пов'язана з питаннями діяльності Апостольської столиці, використовувалася для пропагування атеїзму та ворожості до Церкви взагалі, а, особливо, до Католицької та Греко-Католицької. Тому для праць українських істориків радянського періоду характерне підгасовування та замовчування відомих фактів, які не вписувалися в загальну концепцію „антинародної діяльності Католицької Церкви“, а також відкрита їх фальсифікація. Щоб уникнути серйозних досліджень, а основну увагу сконцентрувати на тавруванні та засудженні діяльності Ватикану та Греко-Католицької Церкви, праці радянського періоду часто використовували публіцистичний, а не науковий стиль.

Залучення більшої кількості джерельного матеріалу та фактажу завдяки більшій інтелектуальній свободі було характерним для деяких праць радянських російських істориків, які виходили друком у Москві або в Санкт-Петербурзі. Зокрема, це праці М. М. Шейнмана та І. Р. Григулевича. Останній використовував дослідження, що виходили друком за кордоном⁴. Однак, цим

² Докладний перелік праць радянських істориків, в тому числі й про діяльність Римського престолу див.: Ільницька Л. Антинародна діяльність уніатської церкви на Україні. Бібліографічний покажчик.— Львів, 1976.

³ Сарманський П. Ватикан — патрістичник мракобісся і світової реакції. — Львів, 1951; Шейнман М. Ватикан і католицизм на службі імперіалізму. — Львів, 1952; Добричев В. У тіні сяг чо Юра.— Львів, 1970. Сливка Ю. Союз хреста і капіталу.— Львів, 1970.

⁴ Шейнман М. М. Ватикан между двумя мировыми войнами. — Москва-Ленинград, 1946; Шейнман М. М. Ватикан и католицизм в конце XIX - в начале XX вв. — Москва, 1958; Шейнман М. М. Папство.— Москва, 1959. Григулевич И. Р. Папство. Век XX.— Москва, 1981.

працям також властиве підпорядкування фактажу ідеологічній схемі, аналіз фактів і подій з позицій войовничого атеїзму.

Після проголошення незалежності України зміни суспільно-політичного характеру, безперечно, відобразились і на історичній науці. Багато проблем, питань як української, так і загальної історії, які раніше висвітлювалися тенденційно, стали доступними для об'єктивного наукового дослідження. Дослідження ж історії Католицької та Греко-Католицької Церкви тільки починає розгортатися в Україні. Серйозних наукових, монографічних видань сучасних українських істориків з історії Католицької та Греко-Католицької Церкви в ХХ ст. поки що не було надруковано, але поступово з'являються окремі публікації, матеріали конференцій, круглих столів, тощо. Так, зокрема, невелика брошура та ряд окремих публікацій, які стосуються питання українсько-ватиканських взаємин на початку ХХ ст., вийшли протягом останніх років з-під пера Густава Цвенгроша.⁵

За кордоном вийшло кілька наукових досліджень українських істориків, які опинилися в еміграції, що висвітлювали дипломатичні контакти Апостольського престолу з Українською Народною Республікою, діяльність митрополита Андрея Шептицького в контексті вирішення питання Східної Галичини. Перш за все, це праці о. Івана Хоми — монографія, присвячена дипломатичним відносинам між Апостольським престолом та УНР в 1919-1922 рр.⁶ та його ж публікація про діяльність Апостольського візитатора Джованні Дженоккі⁷. В монографії о. І. Хоми, яка докладно наświetлює роботу української надзвичайної дипломатичної місії при св. Престолі та діяльність Апостольського візитатора Дж. Дженоккі в 1920-1921 рр., подано також ряд документів, якими користувався автор. Правда, на момент написання цієї праці ватиканські архіви ще не були доступні для дослідників, але автор зумів зібрати і використати дуже цікаві документи інших архівних збірок та матеріал мемуарного характеру.

Діяльність української надзвичайної дипломатичної місії при Апостольському престолі висвітлюють ще декілька статей, які в різний час

⁵ Цвенгрош Г. Апостольський Престол і Митрополит Андрей Шептицький.— Львів, 1991; Цвенгрош Г. Офіційне взаємовизнання і взаєморозуміння УНР і Апостольського Престолу // Церква і соціальні проблеми.— Львів, 1993 р.— С. 337-358; Цвенгрош Г. Рим і Україна. Апостольський престол і митрополит А. Шептицький у 1918-1919 рр. // Дзвін.— 1992—№ 5-6. — С.107-113.

⁶ О. Хоми І. Апостольський Престол і Україна. 1919-1922.— Рим, 1987.

⁷ Sac. Chona G. La visita Apostolica del Padre Giovanni Genocchi in Galizia (Ucraina Occidentale) nell'anno 1923 // Analecta OSBM.- Romae, 1960. - P.492-512.

появились друком і які в основному спиралися на мемуарний матеріал». Така обмеженість джерельної бази привела до неточностей та помилок.

Ряд наукових праць, присвячених життю та діяльності митрополита Андрія Шептицького, є дотичними до досліджуваної теми. Перші з них, які вийшли друком у 40-50-х роках, носять частково мемуарний характер, бо написані людьми, які особисто спілкувалися з митрополитом, або ж навіть були учасниками деяких із описуваних подій⁹. Це в дечому стосується також праці о. Кирила Королевського, яка вийшла в світ у 1964 р., і є одним з перших ґрунтовних наукових досліджень діяльності Андрія Шептицького. Книга о. Королевського містить ряд цікавих фактів і документів щодо перебування митрополита в Римі у 1920 - 1921 рр. та справи повновастей для ведення місійної діяльності на території Російської імперії, наданих митрополиту Шептицькому папою Пієм ХІ¹⁰. Активність митрополита Шептицького в Росії у контексті східного напрямку діяльності Римської курії, його бачення справи повернення православного населення Росії, України і Білорусії до єдності з Римським престолом висвітлено в праці „Леонід Фьодоров. Життя і діяльність“¹¹. Автор цієї праці диякон Василій використовував документи, зібрані князем Петром Волконським. Багато з них походять з особистого архіву митрополита Шептицького.

Серед наукових праць, що вийшли друком у 80-90-х роках і висвітлювали проблеми, які стосуються досліджуваного питагня, заслуговують на увагу статті, що ввійшли до збірника „Моральність і реальність: життя і час Андрія Шептицького“. Авторами цього збірника стали провідні науковці як українського, так і неукраїнського походження. Загалом, цей збірник став важливим кроком у вивченні життя і діяльності митрополита Шептицького. Для досліджуваного питання великий інтерес представляють вміщені тут праці Івана-Павла Хімки, Богдана Будурови, а

⁹ Пацький Є. Українська дипломатична місія при Ватикані // Українські вісті. — 1953. — листопад; Трембіцький В. Дипломатичні взаємини Української Церкви з Вселенським Престолом у 1918 - 1920 роках // Патріархат. — 1979. — березень. — С. 10-13.

¹⁰ Баран С. Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність. — Мюнхен, 1947; Боднарук І. Великий чернець і народолобець. — Прудентополіс, 1949.

¹¹ Korolevskij S. Metropolit Andre Szeptyckij. 1865-1944. — Rome, 1964.

¹¹ Диякон Василій. Леонид, Федоров. Жизнь и деятельность. — Рим, 1966.

Ришарда Тожецького, Івана Музички та Любомира Гузара¹².

Цікаві результати досліджень українських та закордонних істориків представлені в збірнику „Митрополит Андрей Шептицький. Студії і матеріали“¹³. Серед статей цього збірника важливими щодо висвітлення ставлення Апостольського престолу до питання Східної Галичини є праці Марії Клячко та Мацея Мруза.

Серед закордонних істориків позицію Апостольської столиці у питанні Східної Галичини найбільше досліджували польські вчені, торкаючись цієї теми переважно в контексті міжвоєнних ватикансько-польських взаємин, або ж діяльності Апостольського нунція в Польщі Акілле Ратті. З такої перспективи досліджувану тему розглядали ряд польських істориків. Так, в 50-х та 60-х роках вийшли друком праці Костянтина Гжибовського¹⁴ та Ярослава Юркевича¹⁵. Праці цих авторів, як і праці радянських істориків цього часу, носять пропагандистський характер, для них загалом властива ворожа наставленість до Апостольського престолу, до його діяльності, яка, на думку цих авторів, у роки після Першої світової війни була антипольською. Згадані вище польські історики також активно послуговувалися марксистською термінологією. Підпорядкування досліджень пропагандистським цілям призвело до багатьох фактологічних неточностей, не говорячи про непідтверджені джерелами висновки.

В польській історіографії 80-х та 90-х років з'явилися ряд праць, що висвітлюють проблеми, дотичні до теми „Апостольський престол та питання державно-правового статусу Східної Галичини в 1918-1923 рр.“ Низка праць вийшла з-під пера Едварда Палиги. Його монографія „Папська дипломатія 1914-1989 рр.“¹⁶ конкретно не торкається питання Східної Галичини, але має теоретичне значення для дослідження зовнішньополітичної діяльності Апостольської столиці в ХХ ст. Е. Палига є автором окремого дослідження з

¹² Budurowycz B. Sheptyts'kyi and the Ukrainian National Movement after 1914 // *Morality and Reality. The Life and Times of Andrei Sheptyts'kyi.*— Edmonton, 1989.— P. 47- 74; Himka J.- P. Sheptyts'kyi and the Ukrainian National Movement before 1914 // *Morality and Reality. The Life and Times of Andrei Sheptyts'kyi.*— Edmonton, 1989.— P. 29 - 46; Husar L. Sheptyts'kyi and Ecumenism // *Morality and Reality. The Life and Times of Andrei Sheptyts'kyi.*— Edmonton, 1989. — P.185-200; Muzyczka I. Sheptyts'kyi in the Russian Empire // *Morality and Reality. The Life and Times of Andrei Sheptyts'kyi.* — Edmonton, 1989.— P. 1-15; Torzecki R. Sheptyts'kyi and Polish Society // *Morality and Reality. The Life and Times of Andrei Sheptyts'kyi.*— Edmonton, 1989. — S. 75-100.

¹³ *Metropolita Andrzej Szeptycki. Studia i materialy.* — Kraków, 1994.

¹⁴ Grzybowski K. *Polityka Watykanu 1917-1929.*— Warszawa, 1958.

¹⁵ Jurkiewicz J. *Nunciatura Achillesa Ratti w Polsce.*— Warszawa, 1953; Jurkiewicz J. *Watykan a Polska w okresie międzywojennym, 1918-1939.*— Warszawa, 1960.

¹⁶ Palyga. E. *Dyplomacja papieska 1914-1989.* — Warszawa, 1993.

питань польсько-ватиканських відносин у ХХ ст.¹⁷ В деяких моментах автору не вдалося подолати стереотипи, характерні для польських істориків попередніх десятиріч щодо висвітлення цих питань.

Серед праць польських істориків останніх років про українсько-ватиканські відносини після Першої світової війни виділяється стаття Анджея Земби¹⁸. В цій невеликій за обсягом праці автор докладно проаналізував коло джерел та історіографію досліджуваної теми і зазначив концептуальні питання для її висвітлення, які в значній мірі є актуальними і для даного дослідження.

В останнє десятиліття за кордоном вийшла друком низка праць, що досліджують східний напрямок зовнішньополітичної діяльності Апостольської столиці і які в більшій або меншій мірі торкаються теми даної роботи. Східна політика Апостольського престолу була об'єктом дослідження німецького вченого Ганса-Якоба Штеле¹⁹. З огляду на великі хронологічні рамки праці, ці питання розглядаються побіжно, поверхово.

Діяльності Апостольської столиці в Росії після лютневої революції 1917 р. і до 1989 р. присвячена праця Віма Роода „Рим і Москва“, цінність якої полягає в залученні великого кола джерел, в докладному висвітленні багатьох маловідомих сторінок історії зовнішньополітичної діяльності Ватикану²⁰.

З досліджуваною темою за часом і певною мірою за проблематикою співпадає праця італійського вченого Роберто Морозцо делла Рокка „Нації не вмирають: революційна Росія, незалежна Польща і Святий Престол“²¹. Це ґрунтовне дослідження, в основі якого є документи ватиканських архівів років понтифікату папи Бенедикта XV, висвітлює ставлення Апостольського престолу до політичних та міжнародних подій, процесів у Східній Європі від 1917 до 1922 р. Особливо детально розглядаються проекти та діяльність Ватикану щодо з'єднання з Римським престолом православного населення колишньої Російської імперії, багато уваги приділяється польсько-українському конфлікту в Східній Галичині, політиці польського уряду щодо українців і литовців та польсько-

¹⁷ Palyga, E. *Polsko-watykańskie stosunki dyplomatyczne. Od zarania II Rzeczypospolitej do pontyfikatu papieża-polaka.* — Warszawa, 1988.

¹⁸ Zięba A. *Watykan i Ukraina po I wojnie światowej.*// *Warszawskie zeszyty ukrainozawcze 2.* — Warszawa, 1994.

¹⁹ Stehle H. *Tajna dyplomacja Watykanu. Papiestwo wobec komunizmu. 1917-1991.* — Warszawa, 1993.

²⁰ Роод В. *Рим и Москва.*— Львів, 1995.

²¹ Morozzo della Rocca R. *Le Nazioni non muoiono. Russia rivoluzionaria, Polonia indipendente e Santa Sede* — Bologna, 1992.

ватиканським відносинам у цьому контексті. В центрі свого дослідження італійський вчений ставить націотворчі та державотворчі процеси, загострення міжнаціональних і міжконфесійних відносин в Східній Європі після Першої світової війни, після краху багатонаціональних імперій Романових та Габсбургів. Для досліджуваної теми праця Роберто Мороццо делла Рокка має важливе концептуальне і теоретичне значення.

Наведений огляд наукової літератури переконливо засвідчує необхідність вивчення позиції Апостольської столиці щодо визначення державно-правового статусу Східної Галичини в контексті зовнішньополітичної діяльності Римського престолу в Східній Європі після Першої світової війни.

Основна мета дослідження — з'ясувати і проаналізувати ставлення Апостольського престолу до польсько-українського конфлікту в Східній Галичині, позицію Апостольської столиці в питанні державно-правового статусу Східної Галичини в 1918-1923 рр. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань:

1. Вивчити ставлення Апостольської столиці до польсько-українського збройного конфлікту в Східній Галичині у 1918-1919 рр.

2. Простежити дії Римського престолу, спрямовані на врегулювання конфлікту.

3. Проаналізувати діяльність надзвичайної дипломатичної місії Української Народної Республіки при Апостольському престолі щодо східногалицького питання.

4. Визначити місце питання державно-правового статусу Східної Галичини в зовнішньополітичній діяльності Апостольського престолу в Центрально-Східній Європі.

5. Простежити зв'язок між позицією Ватикану в питанні державно-правового статусу Східної Галичини та концептуальними планами Римської курії щодо повернення православного населення Росії до єдності з Римським престолом.

6. З'ясувати позицію Апостольської столиці щодо врегулювання державно-правового статусу Східної Галичини в 1922-1923 рр.

Джерельна база дисертації. Всі джерельні матеріали, використані в дисертації, поділяються на дві категорії: опубліковані та неопубліковані документи. В свою чергу, серед них можна виділити наступні тематичні блоки: 1) офіційні документи та матеріали діловодства Римської курії; 2) документи діловодства міністерств закордонних справ і вір'визнань та

освіти Польщі, 3) спогади безпосередніх учасників подій; 4) приватне листування; 5) періодичні видання.

Деякі з використаних джерельних матеріалів були опубліковані в 20-і роки, а потім українськими істориками за кордоном, зокрема у вигляді додатку в працях о. Івана Хоми та о. Кирила Королевського²², які наświetлюють діяльність української надзвичайної дипломатичної місії при Апостольському престолі та діяльність Апостольського візитатора о. Дж. Дженоккі і діяльність митрополита щодо з'єднання православного населення Росії з Римським престолом. Текст поодиноких документів, що стосуються перебування та діяльності митрополита Шептицького в Росії, приведений в праці диякона Василя²³.

В радянський період вийшов у світ збірник документів „Правда про унію“²⁴, в якому опубліковано декілька документів щодо діяльності Греко-Католицької Церкви в 1918-1923 рр. В останні роки з'явилися ряд публікацій документів в Україні. Деякі документи були опубліковані Густавом Цвенгрошем, серед них — два листи Апостольського візитатора Акілле Ратті до митрополита Андрея Шептицького²⁵. Окремі документи, які використовувались для висвітлення теми дисертації, недавно з'явилися друком у збірнику „Церква і церковна єдність“²⁶.

При написанні дисертації також були використані спогади учасників висвітлюваних подій та публікації мемуарного характеру. Для висвітлення діяльності української надзвичайної дипломатичної місії при Апостольському престолі мають значення публікації спогадів Петра Карманського та Євгена Онацького²⁷. Для досліджуваної теми цікавий матеріал можна почерпнути зі спогадів о. Йосафата Жана, активного учасника тогочасних подій, які частково були опубліковані ним самим²⁸, однак, значна частина його неопублікованих спогадів знаходиться в архівній збірці Головної управи Ч.лу

²² О. Хома І. Цит праці. — С. 38-67, 104-131; Korolevskij С. — Op. cit — P. 407-417.

²³ Дьяков Василь. — Цит праці. — С. 323-337.

²⁴ Правда про унію: Документи і матеріали / Упоряд. Сливка Ю.Ю. та ін. — Львів, 1981.

²⁵ Цвенгроні Г. — Апостольський Престол і Митрополит Андрей Шептицький. — С. 16-30.

²⁶ Церква і церковна єдність. Документи і матеріали 1899-1944. — Том I. — Львів, 1995.

²⁷ Карманський П. Наша дипломатична станція при Св. Престолі в рр. 1919-1920. // Літопис Червоної калини. Львів, лютий 1939. С. 3-4; Карманський Петро. Сторінки вчорашнього. // Новий час. — Львів, 1934. — Ч. 199. 200; Онацький Є. По початку площині. Записки журналіста і дипломата. — Ч. I-II. — Мюнхен, 1964, 1969.

²⁸ О. Жан Й. Митрополит Андрей Шептицький у моїх споминах // О. Жан Й., Казимира Б. Великий Митрополит. — Едмонтон, 1954; О. Жан Й. Моє служіння Україні. — Едмонтон, 1953.

Св. Василя Великого²⁹. Серед спогадів велику зацікавленість викликають також мемуарна праця польського священника Валеріана Мештовіча³⁰ та щоденники кардинала Ерменеджильдо Пеллегрінетті³¹.

В дисертації використані також публікації українських, польських і ватиканських пресових видань.

Ряд важливих документів щодо досліджуваної теми зберігається у фондах Центрального державного історичного архіву України у Львові. Це, передовсім, фонди Греко-католицької митрополичої консисторії (Ф.201) та Греко-католицького митрополичого ординаріату (Ф.408). Використано також ряд цінних документів особистих фондів: митрополита Андрея Шептицького (Ф.358), графа Михайла Тишкевича (Ф. 681), брата Йосифа Гродського (Ф. 375) та Степана Томашівського (Ф. 368).

З неопублікованих джерел особливу цінність мають документальні матеріали, що зберігаються у ватиканських архівах: Секретному ватиканському архіві (Archivio Segreto Vaticano) та Архіві Державного секретаріату Ватикану (Archivio della Segreteria di Stato). 20 серпня 1985 р. своїм розпорядженням папа Іван-Павло II зробив доступними для дослідників документи ватиканських архівів, що відносяться до часу понтифікату пап Пія Х (1903 - 1914) та Бенедикта XV (1914 - 1922). Вперше стали доступними документи, необхідні для висвітлення теми дисертаційного дослідження. В Секретному ватиканському архіві зберігається колекція документів, що стосуються діяльності дипломатичного представництва Апостольської столиці у Варшаві. В томах № 191, 192, 193, 194, 200 фонду Апостольської нунціатури у Варшаві містяться документи, що стосуються подій польсько-українського збройного конфлікту в Східній Галичині і які наświetлюють позицію Апостольського нунція Акілле Ратті щодо подій в Галичині та його діяльність у Варшаві в цьому контексті. З документів Секретного ватиканського архіву були використані також протоколи Державного секретаріату Римської курії, які є реєстром вхідної та вихідної документації.

З фондів Архіву Державного секретаріату Ватикану, який є архівом керівних структур Римської курії, використано ряд документів діловодства Римської курії, зокрема Державного секретаріату та Конгрегації для Східних Церков, що проливають світло на ставлення Апостольського престолу до питання визначення статусу Східної Галичини, які містяться в томах № 538,

²⁹ Архів Головної управи Чину Св. Василя Великого (далі: АГУ ЧСВВ).— Фонд о. Йосафата Жана.— Спогади.

³⁰ Meysztowicz W. GawBdy o czasach i ludziach.— Londyn, 1983.

³¹ Pellegrinetti E. I diari del cardinale Ermenegildo Pellegrinetti: 1916-1922. Coll'ctanea Archivi Vaticani. Citta del Vaticano, 1994.

560, 592, 634, 603, 636 фонду „Росія“, в томах № 483 фонду „Росія-Польща“, в томах № 618, 626 фонду „Польща“ та № 500 фонду „Австрія“.

Для написання роботи були також використані документи Архіву Українського Католицького Університету Св. Климента Папи в Римі, в якому зберігаються цінні джерельні матеріали, зокрема такі, як свідчення арештованих польськими владами українських греко-католицьких священників Перемишльської єпархії та копія резюме рапортів Апостольського візитатора Східної Галичини о. Дж. Дженоккі.

Важливі документи для висвітлення теми дисертації знаходяться в Архіві Головної управи Чину Св. Василя Великого в Римі. Це, перш за все, матеріали фонду митрополита Андрея Шептицького, серед яких цікаве листування та особисті документи митрополита 1920-1923 рр.

Значна частина використаних матеріалів походить з Архіву нових актів (Archiwum Akt Nowych) у Варшаві, зокрема з фондів міністерства віровизнань та освіти, міністерства закордонних справ і посольств Польщі в Лондоні та Парижі. Документи цих фондів дають можливість простежити позицію польського уряду щодо деяких аспектів польсько-українського конфлікту в Галичині, діяльність польського посольства при Апостольському престолі в контексті східногалицького питання, висвітлити польсько-ватиканські відносини перших повоєнних років.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що вона є першим в українській історіографії дослідженням позиції Апостольської столиці щодо визначення державно-правового статусу Східної Галичини та місця східногалицького питання в діяльності Римського престолу в Центрально-Східній Європі. Автором віднайдено та використано ряд маловідомих і, переважно, невідомих джерельних матеріалів українських та закордонних архівних збірок, які лягли в основу дисертації, враховано напрацьованя вітчизняної та фахової літератури, дотичної до питання, що дало можливість висвітлити його цілісно та комплексно.

Основні положення дисертації, що виносяться на захист:

1. Позицію Апостольського престолу щодо виникнення польсько-українського збройного конфлікту в Східній Галичині в 1918 - на початку 1919 рр., характеризувало прагнення Римського престолу примирити воюючі сторони, що органічно випливало з позиції Католицької Церкви щодо військових конфліктів взагалі.

2. В 1919 р., коли стало очевидним, що збройний конфлікт у Галичині вилився в зловживання проти цивільного, переважно, українського

населення, Апостольська столиця та, зокрема, її дипломатичний представник у Варшаві намагалися взяти під захист потерпілих від утисків польської військової адміністрації українців-галичан і представників греко-католицького духовенства.

3. Діяльність надзвичайної української дипломатичної місії при Апостольській столиці в контексті східногалицького питання значною мірою вплинула на формування загалом прихильної до українців Галичини та їх долі точки зору Апостольської столиці.

4. Ставлення Апостольської столиці до питання державно-правового статусу Східної Галичини було органічно пов'язане з виробленням концептуальних засад місійної діяльності Ватикану на Сході Європи з метою повернення до єдності з Римським Апостольським престолом православного населення колишньої Російської імперії.

5. Ряд подій зовнішньополітичного характеру, зокрема такі, як підписання Ризького миру та активізація контактів Римського престолу з офіційними представниками радянського уряду, вплинули на еволюцію поглядів Римської курії на питання Східної Галичини, можливим вирішенням якого допускалось приєднання цієї території до Польської держави, але при гарантуванні українцям умов для їх національно-культурного розвитку.

6. На завершальній фазі вирішення східногалицького питання, прогножуючи рішення Ради послів на користь Польщі, Римський престол намагався не допустити загострення ситуації в Галичині та можливих зловживань польського уряду супроти українців.

7. Римська Апостольська столиця при вирішенні питання державно-правового статусу Східної Галичини, хоч і ставилася прихильно до українського населення та надавала підтримку діяльності Греко-Католицької Церкви, мусіла брати до уваги глобальні зовнішньополітичні зміни, які відбувалися в Східноєвропейському регіоні, що було життєвою необхідністю для Римського престолу в епоху краху багатонаціональних імперій, постанови на карті світу нових національних державних утворень та в час невизначеності державно-правового та міжнародного статусу самого Ватикану.

Практична цінність роботи полягає в тому, що суттєво доповнило та поширило наукові знання про діяльність Апостольської столиці після Першої світової війни в Центрально-Східній Європі. Ця робота істотно доповнює наукові знання з історії польсько-українського конфлікту в Східній Галичині, актуалізує вивчення історії Католицької Церкви в Україні, її зовнішньополітичної діяльності зокрема. Матеріали і висновки праці

можуть бути використані істориками та політологами, що досліджують Україну в системі міжнародних відносин початку ХХ ст., для створення цілісної картини зовнішньополітичного становища Західно-Української Народної Республіки та міжнародних відносин Української Народної Республіки, а також науковцями, що займаються українсько-ватиканськими відносинами, для обґрунтування історичної тягlosti відносин України з Апостольським престолом.

Структура дисертації побудована за проблемно-хронологічним принципом, складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури.

Основний зміст дисертації

У *вступі* обґрунтован актуальність і хронологічні рамки теми, міститься аналіз стану наукової розробки проблеми, огляд використаних джерел, визначено мету, завдання, наукову новизну дослідження та основні положення, що виносяться на захист.

У *першому і розділі* „С. авлення Апостольського престолу до польсько-українського збройного конфлікту в Східній Галичині в 1918-1919 рр.“ розглядаються основні характерні риси зовнішньополітичної діяльності Апостольської столиці в роки Першої світової війни, розкривається ставлення Римського престолу до виникнення польсько-українського збройного конфлікту в Східній Галичині 1918 р. та позицію Ватикану щодо подальшого загос. рення польсько-українських відносин у 1919 р., простежується діяльність української надзвичайної дипломатичної місії при Апостольському престолі в контексті ситуації в Східній Галичині.

Початок Першої світової війни співпав з обранням на папський престол кардинала Джакомо делла К'еза, який обрав собі ім'я Бенедикта XV. В умовах світового воєнного конфлікту Римський престол і його понти. ік намагалися дотримуватися нейтралітету, засуджуючи розв'язання міжнародних проблем за допомогою зброї взагалі. У проголошеній позиції нейтралітету та безсторонності Ватикан найбільше влаштувала б неможливість вирішення світового конфлікту збройним шляхом, тобто неспроможність досягнути беззастережної перемоги однією з конфліктуючих сторін. В такій ситуації Апостольський престол міг би реалізувати свої миротворчі починання, відіграти важливу роль посередника і арбітра у переговорах воюючих сторін задля укладення компромісного миру. Це відобразилось у Ноті Миру, з якою в серпні 1917 р. папа звернувся до воюючих сторін із закликом розпочати мирні переговори. Папа Бенедикт XV

висловив бажання, щоб дух рівності та справедливості керував розглядом усіх територіальних питань.

У роки понтифікату папи Бенедикта XV характерною була активізація східного напрямку діяльності Римської курії, про яку свідчили ряд заходів воєнних років, такі, як заснування Конгрегації для Східних Церков та Папського Східного Інституту. Ці нововведення заповідалися як організаційні приготування до діяльності широкого спектру та довгої тривалості. В нових політичних умовах присутність Апостольської столиці в центральній-східній частині Європи виражала необхідність заповнити для Католицької Церкви нові та зміцнити вже здобуті позиції. Східний напрямок зовнішньополітичної діяльності Римського престолу зазнав змін, зумовлених розпадом двох імперій — Російської та Австро-Угорської.

Після краху Австро-Угорської імперії Східна Галичина стала ареною польсько-української війни. Збройне протистояння в Східній Галичині, яке набуло виразного релігійного забарвлення, в зв'язку з приналежністю ворогуючих сторін до різних обрядів Католицької Церкви, викликало серйозне занепокоєння в Римській курії. Про розгортання польсько-українського конфлікту Державний секретаріат Римської курії отримував регулярно інформації від Апостольського візитатора, а згодом Апостольського нунція в Польщі монс. Акілле Ратті.

Апостольський візитатор А. Ратті від імені папи Бенедикта XV звернувся 27 грудня 1918 р. до греко-католицького і римо-католицького архиєреїв Східної Галичини з офіційним листом, в якому закликав їх до заходів, які б сприяли припиненню кровопролиття та вирішенню спірних питань мирним шляхом. Цей офіційний лист, як і наступне письмове звертання до митрополита А. Шептицького та до архієпископа Ю. Більчевського від 13 лютого 1919 р. не привели до практичних наслідків.

Основною метою східного напрямку діяльності Апостольської столиці в роки понтифікату папи Бенедикта XV було повернення православного населення Російської імперії до єдності з Римським престолом. Для реалізації цих задумів у Римі поклали надії на місійну діяльність на просторах колишньої імперії Романових польського католицького та українського греко-католицького духовенства. З огляду на це, збройний конфлікт у Східній Галичині, який заманіфестував радикалізацію протиріч як політичного, так і релігійного характеру між українцями та поляками, був небажаним для Апостольського престолу. Тому в перші місяці після листопадових подій в Галичині Римський престол

намагався сприяти припиненню конфлікту та вирішенню суперечностей мирним шляхом.

Однак, в умовах подальшого загострення конфлікту і розгортання польсько-української війни в Галичині, Апостольська столиця була змушена вдатися до інших заходів щодо ситуації в Галичині. Апостольська нунціатура у Варшаві та Державний секретаріат Римської курії протягом 1919 р. отримували чисельні повідомлення про ситуацію в Східній Галичині, про злочини та зловживання проти цивільного населення. Інформації подібного змісту надходили як з українського, так і з польського боку, причому кожна з воюючих сторін намагалася звинуватити іншу в усіх можливих злочинах. Вивчаючи подібні офіційні та неофіційні документи, листи, повідомлення та спостереження Апостольського нунція у Варшаві, які були найважливішим джерелом інформації та підставою для конкретних дій, в Римській курії прийшли до висновку, що злочинів і зловживань проти українського населення в Східній Галичині вчинено поляками значно більше, що польські урядові кола, польська військова адміністрація в Галичині відповідальні за чисельні зловживання проти українців, за масові арешти серед українського населення, в тому числі представників греко-католицького духовенства Східної Галичини. В такій ситуації Державний секретаріат Апостольської столиці планував у липні 1919 р. звернутися з протестом до польського уряду щодо дій останнього в Галичині. Однак, цей замір не було зреалізовано через погрози глави польського уряду І. Пад рецького відкликати свого дипломатичного представника, що було рівносильно розриву дипломатичних відносин.

Апостольський нунцій у Варшаві від імені Римського престолу неодноразово звертався до лідера польської держави Ю. Пілсудського та представників польських урядових кіл щодо злочинів і зловживань польської адміністрації Східної Галичини проти українців та, зокрема, греко-католицького кліру. Монс. А. Ратті вдалося домогтися судового розгляду справ і звільнення ряду арештованих та інтернованих українських священиків і монахів. Такі дії ватиканського дипломата викликали незадоволення польського уряду та суспільства.

В тому, що Апостольська столиця мала достатньо інформації про ситуацію в Східній Галичині і намагалася взяти під захист українське населення та греко-католицьке духовенство, яке зазнавало переслідувань з боку представників польського уряду та було позбавлене громадянських прав і свобод, була велика заслуга української надзвичайної дипломатичної місії

при Апостольському престолі. Така діяльність дипломатів УНР набувала особливої ваги в час, коли питання державно-правового статусу Східної Галичини розглядалось на Паризькій мирній конференції.

Діяльність української надзвичайної дипломатичної місії при Апостольському престолі, яку очолював граф Михайло Тишкевич, привела до встановлення офіційних дипломатичних контактів між Апостольським престолом і Українською Народною Республікою. Однак, офіційного визнання незалежності УНР і встановлення з нею дипломатичних відносин на рівні посольств не відбулося, так як Римська курія очікувала визнання незалежності УНР державами Антанти.

У *другому розділі* „Східногалицьке питання в контексті планів місійної діяльності Апостольської столиці на Сході Європи“ аналізується дві концепції місійної діяльності на Сході Європи, що бралися до розгляду в Римській курії в досліджуваний період, зв'язок між планами Апостольської столиці щодо навернення православного населення колишньої Російської імперії до єдності з Римським престолом і питанням державно-правового статусу Східної Галичини та розкривається в цьому контексті еклезіастичний аспект українсько-польських відносин у 1920-1921 рр. у Східній Галичині. В розділі докладно висвітлено українсько-ватиканські відносини в 1920-1921 р., зокрема, діяльність Апостольського візитатора в Україні о. Джованні Дженоккі.

Багато аспектів ставлення Апостольського престолу до політичної та конфесійної ситуації в Східній Галичині в 1920-1921 рр. розкриваються через розуміння засад східної політики Ватикану в питанні місійної діяльності на просторах колишньої Російської імперії. В 1920-1921 рр. концептуальні плани унійної акції Ватикану на Сході Європи були далеко не статичними. Протягом цих років продовжували розглядатися дві основні концепції: біритуалістична концепція, основним автором якої був Могильовський архієпископ Едуард фон Ропп, та греко-католицька, найбільш послідовним поборником якої став Галицький митрополит Андрей Шептицький. Щодо обидвох цих концепцій позиція Римської курії зазнавала змін і модифікацій, постійних коливань, але так і не набула чіткості та конкретності. В основі першої концепції, яку підтримував польський єпископат, була ідея повернення православного населення за допомогою діяльності місіонерів, ознайомлених як з латинським, так і з грецьким обрядом, які використовували б один з них залежно від потреби. При цьому вони мали б підпорядковуватися виключно єпископатові латинського обряду.

Початково концепція фон Роппа допускала діяльність в Росії представників греко-католицького духовенства, зазначаючи при цьому, що вона мала б бути спрямована на привернення нижчих верств населення, так як аристократія та інтелігенція мали б стати, на думку авторів цієї концепції, католиками „повноцінного“ латинського обряду. Однак, під впливом як подій польсько-українського збройного конфлікту в Східній Галичині, так і думки більшості представників польського єпископату, біригуалістична концепція зазнала змін. Зокрема, еволюція біригуалістичної концепції привела до усунення з проєктів місійної праці в Росії греко-католицького духовенства.

На думку послідовників другої, греко-католицької концепції, навернення православних колишньої Російської імперії до єдності з Римським престолом можливе тільки при умові збереження східного, грецького церковного обряду. Така вихідна передумова, на їх думку, дозволила б привернути до Католицької Церкви кращих представників Православної Церкви і маси російського населення. Митрополит Шептицький та його однодумці вважали, що латинський обряд Католицької Церкви служитиме твердиною польських національних прагнень в Росії і не матиме суттєвих пов'язань з духовним життям росіян. Звичайно, греко-католицька концепція викликала активну протидію польського єпископату та представників польського уряду в Апостольській столиці.

Римська курія, критично розглядаючи згадані вище концепції місійної діяльності в Росії, кожна з яких мала своїх прихильників в Апостольській столиці, схилилася до думки про доцільність застосування на дальшу перспективу греко-католицької концепції Андрея Шептицького. Однак, окремі положення концепції фон Роппа були визнані цінними, і застосування біригуалізму було визнано доцільним на короткий час.

Дискусіям навколо „російського питання“ особлива увага приділялася в 1920-1921 рр. І українська, і польська сторони намагалися переконати Ватикан у винятковій слушності власної концепції, тому що пріоритет у місійній діяльності в Росії обіцяв підтримку Апостольського престолу і в питаннях політичного характеру та підняв би престиж і значимість помісної Церкви, яка отримала б такі повноваження.

Багато спірних питань і конфліктних ситуацій в Східній Галичині в 1920-1921 рр. відображали еклезіастичний аспект українсько-польських відносин і часто були пов'язані з дискусіями навколо концептуальних засад ведення місійної діяльності на Сході Європи, або ж набували значення в їх контексті. Такими були питання зміни обряду вірними Греко-Католицької

Церкви та питання польського патронату щодо Греко-Католицької Церкви в Східній Галичині, намагання запровадити який зі сторони польського уряду були засуджені Апостольським престолом як протиправні.

Особливе пов'язання з розглядом Римською курією двох концепцій місійної діяльності на території колишньої Російської імперії мала справа повноважень митрополита Шептицького на провадження унійної діяльності, отриманих ним від папи Пія X. Існування низки документів такого змісту ставилося під сумнів представниками польського уряду і єпископату. В 1920-1921 рр. справа повноважень митрополита Шептицького та пов'язане з нею питання хіротонії і номінації на Луцького єпископа Й. Боцяна стала предметом розслідування, започаткованого польським послом у Ватикані. Остаточно Римською курією була підтверджена достовірність повноважень митрополита Шептицького та законність його дій. Однак, дія повноважень митрополита Андрея Шептицького була призупинена, хоч самі повноваження анульовано не було. Це пояснюється небажанням подальшого ускладнення польсько-ватиканських відносин, які в цей час погіршились, у зв'язку з питанням референдуму у Верхній Сілезії та Східній Пруссії і невизначеністю Римської курії щодо шляхів і методів майбутньої місійної діяльності на Сході Європи.

В Апостольській столиці так і не прийшли до жодного чіткого рішення щодо концептуальних засад місійної діяльності в Росії. Формально Росія розглядалася Римською курією як територія поширення католицизму в східному обряді, але це на практиці мало дуже розмите застосування. Невизначеність позиції щодо місійної діяльності на території колишньої Російської імперії, безперечно, була зумовлена складністю політичної ситуації в самій Росії. Стратегія місійної діяльності Апостольського престолу не абстрагувалася від уніатства, але, скоріш всього, застосування греко-католицької концепції Шептицького відкладалося на віддалене майбутнє. Під тиском польського католицького єпископату та польського уряду, Апостольський престол приймав рішення, які йшли всупереч з планами унійної діяльності митрополита Шептицького. Вибір на користь греко-католицької концепції митрополита Шептицького означав би відкриття підтримку діяльності Греко-Католицької Церкви, возведення її до рангу пріоритетного еклезіастичного партнера у східній політиці Апостольської столиці. Це викликало б завзятий спротив польського католицького кліру та різке погіршення відносин між Апостольською столицею та Польщею. В цьому випадку значні ускладнення з Польщею для Римського престолу були б

неунікненними ще й тому, що Греко-Католицька Церква чітко асоціювалася з національними та державотворчими прагненнями українців Галичини, а надає їй підтримка розцінювалась би, і скоріш всього була б, навіть помимо волі Апостольського престолу, підтримкою політичних прагнень українців Східної Галичини.

Подіям у Східній Галичині та питанню врегулювання її державно-правового статусу значна увага приділялася в українсько-ватиканських дипломатичних контактах у 1920-1921 рр. Так, дипломатичні представники УНР в Апостольській столиці звернулися з меморандумом до Римського понтифіка щодо ситуації в Східній Галичині і переслідування польським урядом українців-галичан. Найбільшим успіхом української дипломатії і наслідком її активної діяльності в 1919-1920 рр. стала номінація о. Джованні Дженоккі Апостольським візитатором в Україні, який отримав також ряд доручень стосовно Галичини, хоч в офіційних номінаційних документах діяльність Апостольського візитатора географічно обмежувалась Наддніпрянською Україною. Через несприятливі політичні умови Апостольський візитатор Дж. Дженоккі не зміг потрапити до Києва та через спротив польського уряду не міг поїхати до Львова, як того хотів. Перебуваючи у Варшаві та потім у Відні, о. Джованні Дженоккі регулярно інформував Апостольський престол про ситуацію в Східній Галичині, підтримував контакти як з представниками українського греко-католицького духовенства, так і з представниками уряду ЗУНР у Відні і різними українськими громадськими організаціями. Він займався також розподілом гуманітарної допомоги Апостольського престолу для України, значна частина якої була скерована в Східну Галичину. Діяльність Апостольського візитатора о. Дженоккі впливала на формування загалом зичливого ставлення Римського престолу до української сторони в східногалицькому питанні.

Третій розділ „Римський престол та визначення державно-правового статусу Східної Галичини (1922 - 1923 рр.)“ висвітлює еволюцію позиції Римської курії в питанні державно-правового статусу Східної Галичини в перший рік понтифікату папи Пія XI, який вступив на Апостольський престол в лютому 1922 р. У ньому наголошується на фактах, що мали місце в Апостольській столиці і вплинули на формування позицій Римського престолу щодо врегулювання східногалицького питання, або ж свідчили про погляди Римської курії та особисто папи Пія XI на вирішення питання про державно-правовий статус Східної Галичини. В розділі значна

увага приділяється візиту Апостольського візитатора Джованні Дженоккі в Галичину та його значенню в контексті визначення державно-правового статусу Східної Галичини Радою послів.

У 1922 р., в перший рік понтифікату папи Пія XI (колишній Апостольський візитатор в Польщі Акілле Ратті), стала очевидно еволюція позиції Апостольського престолу в питанні державно-правового статусу Східної Галичини. Зміни в баченні Римської курії шляхів і способів вирішення східногалицького питання були зумовлені рядом подій міжнародного характеру.

Так, після укладення Ризького договору в 1921 р., Польща почала розглядатися Римською курією як пріоритетна держава-партнер у Східній політиці Ватикану, що мало свій вплив і на погляди Римської курії на справу Східної Галичини. Наступним фактором впливу на позицію Апостольського престолу щодо питання державно-правового статусу Східної Галичини стали зміни в східній політиці Ватикану. Ще з 1921 р. починають циркулювати в Римській курії думки й ідеї щодо майбутнього Росії, як території здомінованої атеїстичним більшовицьким режимом, що ставав реальією, з якою доведеться рахуватися і Апостольській столиці. В 1922 р. розгорнулися офіційні контакти між Апостольською столицею і Радянським урядом, які завершилися підписанням 12 березня 1922 р. угоди державним секретарем Римської курії кардиналом П'єтро Гаспаррі та головою Російського економічного представництва в Італії Вацлавом Воровським щодо надання гуманітарної допомоги голодуючим в радянській Росії та Україні.

Еволюція східної політики Ватикану щодо активізації контактів з більшовицьким урядом та здійснення практичних заходів на території Радянського Союзу вплинула і на позицію Апостольського престолу в питанні Східної Галичини. Внаслідок такого зміщення інтересів Римської курії в східноєвропейському просторі, існування та ширення Католицької Церкви на Сході Європи більше не пов'язувалися безпосередньо з реалізацією проєктів Андрея Шептицького та Едуарда фон Роппа. Перебіг повоєнних подій та встановлення більшовицької влади на просторах Росії, України та Білорусії зробив неможливим втілення будь-якої з запропонованих концепцій. Питання державно-правового статусу Східної Галичини, вирішенню якого Римська курія приділяла особливу увагу й через zaangażованість Греко-Католицької Церкви та її лідера митрополита Шептицького у вироблення концепції місійної діяльності в Росії та Україні, в 1922 - 1923 рр. перестало розглядатися як дотичне до амбітних планів

Апостольської столиці на Сході Європи.

Протягом 1922 р. польська сторона привертала увагу Римської курії та папи Пія XI до питання державно-правового статусу Східної Галичини, намагаючись домогтися відкритої підтримки Апостольського престолу напередодні його вирішення та схвалення дій польського уряду щодо українського населення Галичини. Ні відкритої підтримки планів польського уряду щодо Східної Галичини, ні, тим більше, схвалення його дій, польські дипломати в Апостольській столиці так і не отримали.

Представники уряду ЗУНР та єпископату Греко-Католицької Церкви також зверталися до Римського понтифіка, прохаючи підтримки української державності в Галичині. Ряд фактів та документів свідчать, що Папа Пій XI, схилився до визнання Східної Галичини частиною польської держави, сумніваючись у можливості її незалежного існування. Св. Отець вважав, що поляки повинні першими зробити кроки до примирення, встановити в Східній Галичині якнайсприятливішу систему адміністрування, тобто забезпечити галицьким українцям можливості для економічного, соціального та культурного розвитку і рівність громадянських прав на час невирішеності питання або у випадку приєднання Східної Галичини до Польщі, згідно з рішенням міжнародних чинників.

Апостольський престол зовсім не притримувався чіткої пропольської орієнтації щодо врегулювання державно-правового статусу Східної Галичини та в дотичних до нього питаннях. Так, він не бажав бути посередником в укладанні польсько-української угоди, яка б не враховувала інтересів українців і яка б передувала вирішенню цього питання міжнародними чинниками і, таким чином, могла впливати на їх рішення. Апостольський престол прагнув зняти напруженість у Східній Галичині в час невирішеності її майбутньої долі. Папа Пій XI вказував представникам польського уряду та єпископату на необхідність змінити спосіб та методи діяльності польської адміністрації в Східній Галичині і на потребу дій польської сторони у напрямі до примирення. Позиція Апостольського престолу, без сумніву, враховувала інтереси українського населення, але відкрито надавати підтримку українській стороні не входило в розрахунки Римської курії, яка не бажала погіршення відносин з Польщею, своїм пріоритетним партнером на Сході Європи. Ватикан не бажав втручання на користь будь-якої з конфліктуючих сторін, хоч і піклувався про становище галицьких українців як потерпілої, слабшої сторони в конфлікті.

Офіційні звернення до Апостольського престолу від української та

польської сторін стосовно ситуації в Східній Галичині, загострення польсько-українських відносин в 1922 р., спонукали Римську курію скерувати Апостольського візитатора в Східну Галичину. Ним було призначено о. Джованні Дженоккі, колишнього візитатора в Україні. Перебуваючи в березні 1923 р. в Галичині, Апостольський візитатор зустрічався з представниками українського греко-католицького та польського римокатолицького єпископатів і духовенства, з представниками українських та польських культурно-просвітних організацій. О. Дж. Дженоккі мав офіційні зустрічі з представниками польської адміністрації Східної Галичини і потім у квітні-травні 1923 р. з членами польського уряду, в той час як уникав контактів з представниками уряду ЗУНР та українських політичних організацій. Намагаючись не надати політичного забарвлення своїй місії та не викликати загострення польсько-українських відносин у Східній Галичині, Апостольський візитатор всіляко підкреслював її еклезиастичний характер. Апостольський візитатор перебував у Перемишлі саме в той момент, коли Рада послів вирішила питання державно-політичного статусу Східної Галичини, і став свідком реакції українського населення на це рішення.

Приїзд Апостольського візитатора саме в момент вирішення долі Східної Галичини мав на меті дати зрозуміти польському урядові, що Апостольська столиця не просто тримає в полі зору ситуацію в Східній Галичині та цікавиться справами Греко-Католицької Церкви, але й залишає за собою право голосу в справах Східної Галичини навіть і після рішення Ради послів на користь польської держави. На завершальній фазі вирішення східногалицького питання, прогножуючи рішення Ради послів на користь Польщі, Римський престол намагався не допустити загострення ситуації в Галичині та можливих зловживань польського уряду супроти українців.

У висновках узагальнено основні підсумки та результати дисертаційного дослідження, висвітлено позицію Апостольської столиці щодо питання державно-політичного статусу Східної Галичини протягом 1918 - 1923 рр. Виникнення збройного конфлікту в Східній Галичині, який набув виразного конфесійного забарвлення, в зв'язку з приналежністю ворогуючих сторін до різних обрядів Католицької Церкви, викликало серйозне занепокоєння Апостольського престолу. В 1918 р. Апостольська столиця намагалася сприяти припиненню польсько-українського конфлікту в Галичині і вирішенню спірних питань шляхом переговорів. Ставлення Ватикану до питання вирішення державно-правового статусу Східної Галичини було в значній мірі пов'язане з планами місійної діяльності

Римського престолу на території колишньої Російської імперії. В Римській курії уважно розглядалася греко-католицька концепція місійної діяльності митрополита Андрія Шептицького, що актуалізувало питання державно-правового статусу Східної Галичини. В 1922 р., внаслідок змін міжнародного характеру, втілення греко-католицької концепції місійної діяльності стало нереальним, і питання Східної Галичини перестало бути безпосередньо дотичним до планів Римської курії на Сході Європи. Позиція Апостольської столиці в східногалицькому питанні, без сумніву, враховувала інтереси українського населення Східної Галичини, але відкрито надавати підтримку українській стороні не входило в розрахунки Римської курії, яка не бажала погіршення відносин з Польщею, своїм пріоритетним партнером на Сході Європи. Апостольський престол не бажав втручання на користь будь-якої з конфлікуючих сторін, хоч і піклувався про становище галицьких українців як потерпілої, слабшої сторони в конфлікті. Напередодні вирішення Радою амбасадорів державно-правового статусу Східної Галичини Апостольський престол намагався впливати на польський уряд, для того щоб не допустити загострення ситуації в Галичині.

Основні результати дослідження викладені в таких публікаціях автора:

1. Католицька Церква та становлення української державності (1917 - 1923 рр.) // Матеріали Другого міжнародного конгресу українців. Доповіді і повідомлення. Історія. — Львів, 1994. — Ч. II. — С. 19-22.

2. Листи Симона Петлюри до графа Михайла Тишкевича // Україна модерна. — Ч. I. — С. 157-171.

3. Liliana Gentos. Oleh Turij. Die griechisch-katholische Kirche und die Ukrainische Frage in Galizien in den Jahren 1918-1923 // Die Stellung der Römisch-Katholischen Kirche und der Politische Katholizismus in Österreich und den Nachfolgestaaten 1918-1923. — Graz, 1995. — S.199-205.

4. Діяльність української надзвичайної дипломатичної місії при Апостольському престолі в травні - липні 1919 р. // Політика і час. — Ч. 5.— С. 76-79.

Herjosh Lilliana: Apostolic See and Question of Political and Legal Status of Eastern Galicia in 1918 - 1923.

This thesis is submitted for the academic degree of Candidate of History. Specialisation 07.00.03. - World History. Institute for Historical Research, Lviv Ivan Franko State University, Ukraine, Lviv, 1997.

The thesis to be defended deals with a position of Apostolic See to the question of political and legal status of Eastern Galicia in 1918 - 1923. The attitude of the Holy See to Polish-Ukrainian conflict in Eastern Galicia is analysed as well as the place and role of the question of political and legal status of Eastern Galicia in the context of the Eastern politics of the Vatican. The thesis is also focused on the position of the Apostolic See to the solving of political and legal status of Eastern Galicia by the Council of Ambassadors.

Гентош Л.Р. Апостольская столица и вопрос государственно-правового статуса Восточной Галиции в 1918 - 1923 гг.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.03. — Всемирная история, Институт исторических исследований Львовского государственного университета им. И. Франко, Львов, 1997.

Защищается рукопись диссертации, содержащая исследование позиции Римского престола в вопросе государственно-правового статуса Восточной Галиции в период 1918 - 1923 гг. В работе анализируется реакция Апостольского престола на польско-украинский конфликт в Восточной Галиции в 1918 - 1919 гг., раскрывается значение вопроса государственно-правового статуса Восточной Галиции в контексте восточной политики Ватикана, позиция Апостольской столицы и решение вопроса государственно-правового статуса Восточной Галиции Советом послов в 1923 г.

Ключові слова: національно-визвольні змагання, Апостольська столиця, польсько-українські відносини, державно-правовий статус, Східна Галичина, Центрально-Східна Європа.

Підписано до друку 21.05.97 Формат 60x84/16
Об'єм 1 друк. лист. Зам. 244 Тир:100 Безкоштовно
Львів, Личаківська, 3. Друкарня УЛД

433612

AB 38.304